

in de maatschappij, inspraak hebben, reflecteren, oefenen met rollen, vergroten van zelfvertrouwen. Dit alles vindt niet binnen de school plaats, maar juist daarbuiten.

Omdat burgerschap in het algemeen vormend onderwijs doorgaans geen apart vak is, is het niet alleen lastig om burgerschapsonderdelen expliciet te benoemen, maar ook om ze meetbaar of merkbaar te maken. Wat hier kan helpen, is dat docenten en anderen op school met elkaar het gesprek aangaan, samen kijken naar en benoemen wat er binnen hun school allemaal al gedaan wordt. Hierdoor kan bewustwording ontstaan over wat burgerschapsonderwijs is en kan deze belangrijke taak inzichtelijker en concreter gemaakt worden. Op basis hiervan kunnen scholen verschillende aspecten of onderdelen van burgerschap ook meer gericht verdelen onder docenten die hier vanuit hun vak kennis of interesse een goed gevoel bij hebben.

Het begeleiden van leerlingen

Een andere manier om burgerschap planmatiger te organiseren is om een aantal medewerkers een voorbeeldrol te geven. Te denken valt dan aan medewerkers die een klik hebben met burgerschap vanuit

persoonlijke interesse of vanuit hun functie. Zo hebben een decaan en leerlingbegeleider een spilfunctie binnen de school waarmee ze samenhang en afstemming kunnen (helpen) realiseren. Gaat het bij een decaan en/of een leerlingbegeleider vooral om vaardigheden, vakdocenten leveren inhoudelijke bijdragen aan de ontwikkeling van burgerschapsonderwijs. In samenwerking met de mentor kunnen beide elementen verbonden worden. Leerlingen kunnen in de ontwikkeling van hun burgerschapscompetenties begeleid worden door de mentor of een decaan. Deze professionals voeren met hun leerlingen gesprekken over de keuzes waar ze mee te maken krijgen binnen hun schoolloopbaan en daarmee als burger nu en straks in de maatschappij.

Jeroen Bron is leerplanontwikkelaar voor Maatschappelijke Thema's bij SLO. Vanuit zijn functie bij SLO, nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling, is hij inhoudelijke begeleider van het Ontwikkelteam Burgerschap. Chantal Alkemade is docent rekenen/wiskunde bij het Zuiderlicht College en lid van het Ontwikkelteam Burgerschap.

Zie verder: Burgerschapindeschool.nl en curriculum.nu/ontwikkelteam/burgerschap/

Begrijpen en accepteren zijn twee verschillende dingen

Het belang van interculturele communicatie

David Pinto heeft zijn levenswerk opgebouwd rondom het thema 'interculturele communicatie'. Hij heeft hierover al verschillende boeken op zijn naam staan en is een veelgevraagd spreker, adviseur en trainer. Onlangs verscheen zijn nieuwe boek met als titel 'Effectieve interculturele communicatie: theorie, methode en praktijk'.

door Leo Molenaar

Als ik aan mijn vrouw vraag waar de tas ligt en ze antwoordt dat deze op de trap ligt, dan kom ik er na een minuut achter dat zij een andere tas bedoelt en dat ik bij de verkeerde trap sta te zoeken. Communicatie: er kan zoveel mis gaan. Als cultuurverschillen dan ook nog een rol spelen, wordt het helemaal onoverzichtelijk.

Als decaan of leerlingbegeleider kom je regelmatig in situaties terecht waar cultuurverschillen een rol spelen, of je dat nu direct doorhebt of niet. Enige kennis van interculturele communicatie is in het onderwijs tegenwoordig onontbeerlijk. Daarnaast is interculturele communicatie één van de elementen uit de 21e-eeuwse competenties. Wat je daarvan ook mag vinden, het kan geen kwaad onze leerlingen op dit gebied bij te scholen, zodat ze beter hun weg kunnen vinden in onze multiculturele samenleving.

Gespreksvoering

Wie heeft er nog nooit een leerling voor zich gehad die zei: 'Mijn ouders willen dat ik X ga studeren, maar zelf zou ik liever Y gaan doen'? Een meisje zei tegen me: 'We hebben in de familie nog geen advocaat, dus daarom wil mijn vader dat ik rechten ga studeren.' Er volgde een lang gesprek over familie, intrinsieke motivatie en gevangen zitten tussen twee culturen. En na afloop vroeg ik mij serieus af of ik dit op de juiste manier had aangepakt.

Als ik dit voorleg aan David Pinto, raakt hij direct enthousiast. Hij vraagt zich af of ik cultuur in deze casus niet teveel heb laten meewegen. 'Er zijn dingen

die geldig zijn voor een hele groep, maar andere zijn juist heel individueel. De ene figuur is ontvankelijk voor ambitie en wil zijn eigen doelen behalen in het leven. De ander is meer gericht op de familie. In dit geval is het dus vooral belangrijk om te achterhalen wat het meisje zelf wil.'

'Het kan geen kwaad onze leerlingen op dit gebied bij te scholen'

Van mezelf weet ik dat ik, als het over cultuur gaat, teveel de neiging heb om in hokjes te denken. Terwijl ik in mijn achterhoofd donders goed weet dat iedereen verschillend is, is er tegelijkertijd de grote behoefte om duidelijkheid te scheppen en overzicht te creëren. Als ik voorgesteld wordt aan een mevrouw met een hoofddoek, dan wacht ik tot zij als eerste haar hand uitsteekt. Het voelt als onhandigheid, maar wellicht is het ook wel gewoon sensitiviteit.

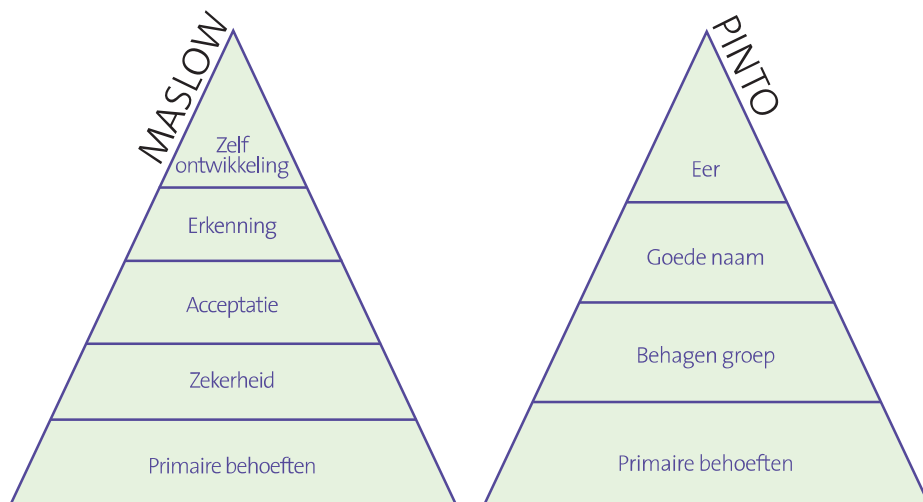
Pinto: 'Je bent niet de enige hierin. Die neiging ken en begrijp ik. Daarom ook is het zo belangrijk inzicht te verkrijgen in wat nou wel en wat niet bij een culturele achtergrond hoort. Dat probeer ik in dit boek te doen.'

De F en G-structuren

Volgens Pinto kunnen we culturen (maar ook individuen) verdelen over twee duidelijke structuren. Aan de ene kant is er de F-structuur: een overwegend gedetailleerde en strakke structuur van omgangscodes en communicatieregels tussen mensen. Aan de andere kant is er de G-structuur: een ruimer, losser en globaler stelsel van regels en codes. Europeanen en andere westerlingen (The West) scoren hoog op de G-structuur en Arabieren/Berbers, Afrikanen en andere niet-westerse samenlevingen (The Rest) hoog op de F-structuur. Tussen de F en de G-structuren bevindt zich een mixed (M) structuur. Deze vorm vindt men in Oost-Europa en onder de tweede generatie van migranten, maar ook in het Caribisch gebied.

Het verschil in opvoeding tussen F- en G-structuren heeft tot gevolg dat er in het leven doelen op een andere manier worden nagestreefd. In F-structuren streven personen naar een zo goed mogelijke vervulling van de rol die zij in de groep hebben. Dit levert respect op van groepsgenoten en de buitenwereld. Het grootste compliment is iemand te prijzen voor de wijze waarop deze zijn of haar rol vervult. Het streven naar respect en aanzien in G-structuren ligt veel meer op het gebied van individuele prestaties die onafhankelijkheid bewijzen.

Ter illustratie heeft Pinto naast de bekende Piramide van Maslow (die wat hem betreft de G-cultuur illustreert) de Piramide van Pinto gezet, die staat voor

Piramides van de hiërarchie van menselijke behoeften van Maslow (links) en Pinto (rechts) voor respectievelijk de G en de F structuren.

de hiërarchie in de F-cultuur. Het is duidelijk dat beide groepen anders denken over heel veel thema's, omdat ze vanuit een andere hoek worden bekeken.

In het nieuwe boek van Pinto worden 36 waarden genoemd waarbij F en G botsen. Denk hierbij aan: ingroup en out-group, status en aanzien, rolverdeling in de familie en persoonlijke ruimte.

De Drie-Stappen-Methode (DSM)

Om tot effectieve communicatie tussen mensen te komen heeft Pinto de drie stappen methode ontwikkeld. De twee eerste stappen van de DSM beogen een 'Dubbel Perspectief-benadering'. Dat houdt in dat eerst wordt gekeken naar de eigen normen en waarden. In het Westen vinden we het bijvoorbeeld belangrijk dat je elkaar in de ogen kijkt als je een gesprek voert. Het geeft ons een onbehaaglijk (soms zelfs geïrriteerd) gevoel als dit niet gebeurt. Je hiervan bewust zijn is de eerste stap.

Vervolgens wordt de aandacht verlegd naar de ander. Welke normen, waarden en gedragscodes heeft hij of zij? De meningen over het gedrag van de ander worden gescheiden van de feiten en onderzocht wordt wat het 'vreemde' gedrag van de ander betekent. Zo is het in veel culturen in bepaalde situaties juist respectloos als je een ander aankijkt.

Dan rest er nog een laatste (derde) stap, waarin je vast stelt waar je eigen grenzen liggen voor wat betreft aanpassing aan en acceptatie van de ander. Vervolgens kun je de grens aan de ander duidelijk

David Pinto

maken, eventueel aangepast aan de culturele communicatiecodes van de luisteraar.

Ter illustratie noemt Pinto een mooi voorbeeld uit de medische hoek. Een Somalisch echtpaar vraagt aan een Nederlandse arts om hun dochter te besnijden. In de eerste stap bemerkt de arts bij zichzelf weerstand op dit verzoek en wordt hij zich bewust van zijn norm om meisjes niet te besnijden en zijn reden daartoe. In de tweede stap zou de arts eventueel kunnen informeren naar de beweegredenen van het echtpaar. In dit geval zou dat louter uit nieuwsgierigheid kunnen zijn, maar in sommige gevallen kan het helpen bij het nemen van een beslissing. In de derde stap is de arts beslist en geeft hij helder en duidelijk aan dat hij aan hun verzoek geen gehoor zal geven.

Pinto: 'In dit model is vragen stellen essentieel. Niet veronderstellen, maar vragen stellen. Je zult verbaasd zijn over de antwoorden, omdat we vaak invullen voor een ander. Soms zijn de eerste twee stappen al voldoende om tot een oplossing te komen, maar soms is het ook nodig om grenzen te stellen. Begrijpen en accepteren zijn twee verschillende dingen.'

Het boek van Pinto bevat vele cases uit de praktijk. Deze zijn geordend in vier categorieën, die de stappen van het DSM-model reflecteren:

- juiste informatie is afdoende om een (conflict) situatie op te lossen;
- een 'dubbel perspectief benadering' (de eerste twee stappen van de DSM) is vereist;

- de verschillen tussen betrokkenen staan diametraal tegenover elkaar en de toepassing van de derde stap van de DSM (grens trekken) is nodig;
- het gaat om een individuele kwestie die niet is terug te voeren op iemands (culturele of religieuze) achtergrond. Denk bijvoorbeeld aan een Marokkaan die zonder aanleiding onbeschoft is. In dat geval zijn algemene regels van conflicthantering van toepassing.

Interculturele communicatie in de praktijk

Bij de Hogeschool Zuid werkt Nathalie Willems. Zij verzorgt voor vierdejaarsstudenten de minor Internationaal ondernemen, waarin twee boeken worden voorgeschreven: een algemeen boek met veel theorie rondom interculturele communicatie en het meer praktische boek van Pinto. Willems: 'De meeste studenten hebben wat interculturele communicatie betreft nog niet zoveel meegemaakt. Ik vind het belangrijk om ze duidelijk te maken dat andere mensen op een andere wijze naar de wereld kunnen kijken en dat dat net zo legitiem is. In het kader van het internationale ondernemen, als je in een ander land bent en er wordt iets van je gevraagd, hoe kun je dit dan interpreteren, wat zit daar achter? Moet je daar dan in meegaan of mag je ook 'nee' zeggen? Dat is de reden dat ik deze training heb opgezet en dat we studenten met deze situaties laten oefenen.'

'Effectieve interculturele communicatie: theorie en praktijk' van David Pinto is in juli 2018 verschenen bij Uitgeverij Aspect.